

FILOSOFISKE SAMTALER I KIRKENS TROSOPPLÆRING KOMPENDIUM / BAKGRUNNSMATERIALE FOR KURS

Dette er en samling utdrag fra tekster som ble publisert i forbindelse med det 3-årige prosjektet *På vandring gjennom livet* (2006-2009). Utdragene er ment som fordypningsstoff forut for, underveis i eller i etterkant av kurs i prosjektet *Filosofiske samtaler i kirkens trosopplæring*. Alle tekstene kan leses i sin

helhet på prosjektets hjemmeside:

<http://filosofimedbarn.ning.com>

Kompendiet er todelt: teori og praksis. I teoridelen settes filosofisk samtale inn i en videre sammenheng, både filosofisk og teologisk. I praksisdelen finner du blant annet en detaljert beskrivelse av forløpet i en filosofisk samtale samt utdrag fra flere samtaler vi har hatt med forskjellige grupper. Til slutt har vi lagt ved en kort litteraturliste samt lenker til relevante nettsider.

DEL 1 – TEORI

Fra teksten «Filosofiske samtaler i Den norske kirke» av Øyvind Olsholt

Utdraget setter filosofisk samtale inn i en aktuell, pedagogisk sammenheng samtidig som det sier noe om den historiske bakgrunnen for og formålet med filosofisk samtale.

Filosofiske samtaler med barn og unge er forlengst introdusert i norske skoler og barnehager. I rammeplanen for barnehagen er *Etikk, religion og filosofi* ett av syv fagområder. I grunnskolen er filosofi 20% av timetallet i KRL-faget, enten som teori (filosofihistorie) eller som praksis (filosofisk samtale). Og i videregående skole er det innført et nytt programfag, *Historie og filosofi*, hvor filosofisk samtale har en fremtredende rolle. «Filosofisk samtale» er til og med nevnt i læreplanen. Her står:

Å kunne uttrykke seg muntlig i historie og filosofi innebærer å formulere egne synspunkter presist og nyansert. Det betyr å forme fortellinger, delta i den filosofiske samtalen og diskutere framstillinger av faglige emner. *Sentralt i den filosofisk samtalen er å argumentere logisk og relevant, gjøre rede for begreper og begrepsnyanser og begrunne egne synspunkter i møte med andres oppfatninger og perspektiver.*¹

Dessuten har Human-Etisk forbund i en årrekke satset på filosofisk praksis, spesielt i forbindelse med borgerlig konfirmasjon, men også på andre nivåer i organisasjonen. Den norske kirke har vært mer tilbakeholdende. Det er sikkert ikke så dumt å sitte på gjerdet mens pedagogiske reformer går som en farsott over institusjons-Norge. Om noen år vil «den didaktiske vekkelsen» ha lagt seg og alt vil være tilbake ved det gamle. Andre ganger bør man kjenne sin besøkelsestid og vite å skille mellom pedagogiske trender og en renessanse for klassiske praksiser og idealer. Man bør ikke to ganger nekte å se i Galileos kikkert – ikke minst siden kikkerten denne gang ikke er rettet ut mot verdensrommet, men mot menneskets indre.

[...]

Filosofien med sin «kjærlighet til visdom/kunnskap» og religionen med sin «kjærlighet til Gud» har det til felles at begge søker *sannhet*. Og både en filosof og en kristen vil være enige i at mennesket har frihet slik at det kan velge om det vil søke sannheten eller la være. Filosofiens og religionens oppgave må derfor være å få mennesket til å søke eller å *ville* søke sannheten.

Hvordan får man mennesker til å elske sannheten? Vel, i filosofien har vi Sokrates som sverget til «jordmorkunsten». Denne gikk ut på å hjelpe den andre til å føde sine egne ideer ved å bruke undersøkende spørsmål. Skjønt denne metoden var kanskje mest egnet til å få den andre til å vende seg bort fra usannhet enn å rette seg direkte mot sannhet. For hva er sannhet? Ikke noe ytre som vi kan peke på. Sannhet handler mer om selverkjennelse og selvinnsikt.

Sokrates erkjente at han var grunnleggende uvitende. Det var derfor han måtte stille alle spørsmålene sine. Hovedmålet med jordmorkunsten er derfor å avsløre manglende innsikt i egen uvitenhet, dvs. fordommer og falsk viten. En lignende fremgangsmåte finner vi også hos Jesus som med kontrastfylte lignelser brutalt river tilhørerne ut av vanetenkning, selvtilfredshet og selvrettferdighet. Som dette at det er lettere for en kamel å gå gjennom et nåløye enn for en rik å komme inn i Guds rike.ⁱⁱ Uttalelsen gjør kort prosess med forestillingen om at rikdom ikke er noe hinder for frelse, og mennesket er derved en fordom fattigere – og en innsikt rikere.

Filosofisk samtale har også som mål å avsløre uvitenhet. Gjennom konfronterende spørsmål hjelper vi barna til å avlære fordommer, hvilket er noe helt annet enn den kunnskapsoverføring som barna er vant med fra skolen. Dette kan vi gjøre fordi barna for oss er selvstendige mennesker hvis tanker det er fullt mulig å ta alvorlig. Vi ser her en parallell til *barneteologi* som i likhet med filosofien betrakter barn som fullverdige subjekter som voksne kan gå i dialog med. Barnet er ikke et objekt som bare skal «bearbeides» eller «gjøres til gjenstand» for de voksnes opplegg.

[...]

I en filosofisk samtale prøver vi å få deltagerne til å gi slipp på sitt naturlige, selvsentrerte perspektiv, sitt *ego*. Hensikten med samtalen er jo at vi skal åpne opp for hverandres tanker og ideer, ikke at vi skal slåss om hvem som har de beste meningene. Og en slik åpenhet, evnen til ikke å tolke enhver uenighet som et personangrep som må gjengjeldes, krever desentrering eller uselvviskhhet. Det krever en «spekelse av kjødet» for å bruke kristen terminologi. I samtalen foregår dette bl.a. ved kravet om relevans og konsistens, og ved å avbryte deltagerne som er mer interessert i å fortelle om seg selv enn å forholde seg til samtalsgang. Filosofisk samtale kan derfor også betraktes som en åndelig øvelse, som en «øvelse i å dø», som Sokrates sa. Ideen er at vårt selviske ego må dø for at vårt sanne jeg skal få liv og blomstre.

Det er imidlertid ikke spesielt enkelt å få dagens mennesker til å gi avkall på sitt ego. Vi lever tross alt i egoismens, materialismens og individualismens tidsalder. Men dette har sannsynligvis aldri

vært enkelt. Når Jesus i Bergprekenen formaner: vær fattig i ånd, og himmelriket er ditt; vær ydmyk, og du skal arve jorden; elsk din fiende – så betyr det at mennesker også den gang hadde for vane å være selvpoptatte og hevnjerrige. Intet nytt under solen.

Akkurat som det er viktig for deltageren i en filosofisk samtale å «speke sitt kjød» er det viktig at innholdet i samtalen «skjæres til benet», dvs. at vi prøver å se bort fra konteksten. Hvis vi for eksempel snakker om en bibeltekst, spør vi ikke hvem som har skrevet teksten og hva vi vet om denne personen, hvordan teksten brukes i kirken, om og hvorfor noen av barna har et spesielt forhold til denne teksten osv. Vi spør isteden hva som er *meningen* med teksten. Vi ser altså bort fra tekstens «liv» slik vi setter våre subjektive preferanser til side for å gi plass til den klare tanke.

Fra teksten «Tro og viten – et middelaldersk forspill» av Øyvind Olsholt

Denne teksten tar utgangspunkt i to motsatte syn på forholdet mellom tro og viten (tenkning, fornuft): middelalderfilosofen Abelard som mener at de to er uadskillelige, og hans samtidige Bernhard av Clairvaux som hevder at de to tilhører separate verdener. Utdraget er hentet fra siste del av teksten.

I våre dager er det mer og mer vanlig – også blant mange kristne – å se organisk og helhetlig på mennesket; mennesket som et system av uadskillelige og gjensidig avhengige mentale og fysiske systemer. Mennesket er altså på en og samme tid et guddommeligt (sjelelig eller åndelig) og et biologisk vesen, og «fundamentalistiske» forsøk på å løsrive mennesket fra det materielle er ikke lenger vel ansett blant moderne troende. Med et slikt utgangspunkt blir det selvsagt lettere å øyne en forbindelse mellom troen og fornuften. Dessuten, i vår tid kan heller ikke troende mennesker være tilfreds med en tro som lukker seg inne i en dyrkelse av seg selv og sitt eget subjektive innhold, en mystisk tro som hever seg over enhver rasjonell kritikk, eller som tviholder på sitt syn uten hensyn-tagen til andre menneskers holdninger og perspektiver.

I dette prosjektet har vi forsøkt å kombinere filosofi og religion. Mer spesifikt: Vi har villet flette klassisk filosofisk praksis sammen med tradisjonelle religiøse praksiser som pilegrimsvandring og kirkelig korsang. Vi har derfor også – i likhet med Abelard som anerkjente at elevene hans var på jakt etter begrunnelser, fornuft og forståelse – villet bestride ideen om at tro og tanke må stå i et motsetningsforhold til hverandre. Vi antar tvert imot at de to kan påvirke hverandre: at en sterk og klar tanke kan gripe, forme og kanskje omforme sinnet og dermed indirekte våre trosforestillinger. Og omvendt, at en velforankret trosforestilling er med på å forme måten vi tenker og resonnerer på. En religiøs erfaring gjør noe med tenkningen vår, den setter ikke all rasjonalitet og logikk til side, men påvirker måten vi handler på i en samtale: eksemplene vi benytter oss av, argumentene og begrunnelsene som byr seg frem for oss, hvordan vi ordlegger oss, det «erkjennelseslys» i hvilket vi betrakter vår samtalepartner og hennes påstander og innvendinger. Disse rasjonelle erfaringene virker så tilbake på den religiøse erfaringen: Vi tar med oss samtaleerfaringene inn i sangen og vandringen, refleksjonen gjør at vi ser oss selv på en annen måte enn før og setter derved også våre musikalske uttrykk og våre pilegrimsvandringer i et nytt lys. Vi antar med andre ord at både tenkning

og tro er grunnleggende menneskelige erfaringer, at vi trenger både tanke og tro for å bli hele mennesker.

Intet kunne tros dersom det ikke først ble forstått, sa Abelards elever. Derfor ble det maktpåliggende for Abelard å formulere seg slik at de religiøse trossetninger ikke fremsto som opphøyede og uforklarlige maksimer som vi til syvende og sist ikke kunne forholde oss til på noen annen måte enn å «føle» dem. De måtte fremstilles klart og tydelig for tanken slik at hver elev selv kunne reproducere resonnementet som viste at trossetningen var sann. Bortsett fra den skandaløse kjærlighetsaffæren med Heloise, er Abelard ellers kjent for sitt filosofiske verk «Sic et Non» (Ja og nei) hvor han presenterer «pro- et contra-metoden». Denne metoden la grunnlaget for den form for undersøkelse eller disputas som skulle bli enerådende i høymiddelalderens filosofi, i den såkalte *skolastikken* hvor filosofen og teologen Thomas Aquinas var den førende skikkelse. Metoden gikk ut på å gi best mulige grunner både for og imot et standpunkt for slik å kunne la en videre sannhet tre frem som et «dialektisk» produkt av kollisjonen mellom de motstridende argumentene og/eller autoritetene.

Vi arbeider etter mye det samme prinsippet i den filosofiske samtalen. Her oppfordrer vi deltagerne til å fremme meninger og synspunkter som vi så argumenterer for og imot etter beste evne – hele tiden vaktssomme på at deltagerne virkelig lytter til og tar inn over seg det som blir sagt slik at samtalen ikke utarter til debatt. Om vi nok er mer forsiktige enn Abelard med å se for oss den skinnende, blanke Sannheten i enden av den dialektiske prosessen, oppgir vi aldri idealet om å søke sannhet for dens egen skyld. Og nettopp her bør tro og tanke kunne gjøre felles sak: *Både tro og tenkning søker sannhet*. Og slik troen risikerer å bli blind uten en ledsagende «menneskelig og filosofisk begrundelse», risikerer tenkningen å gå på tomgang uten støtte fra trosoppfatninger, intuisjoner, holdninger og meninger som driver samtalen fremover mot ukjente mål.

Vi istemmer derfor med Abelards elever: Tale hjelper oss lite med mindre den ledsages av intellektets forståelse. Vi vil vite *hva* det egentlig er vi synger når vi synger sangene våre i kirkekoret. Vi vil vite hva som egentlig foregår i hode og tanke mens vi vandrer i stille ettertenksomhet langs den vakre pilegrimsleden – og for den saks skyld: hva som *ikke* foregår.

Ludvig Holberg uttrykte essensen i prosjektet vårt, drøyt seks hundre år etter Abelards brevskrivning, da han knesatte følgende handlingsregel for filosofien:

Jeg holder for, at det fornemmeligen er en *Philosophi Pligt* at *examinere* antagne Meeninger, om de ere vel grundede eller ey. Thi at opkaage hvad som 100 gange tilforn er talet og omskrevet, er ikke at lære; men at *declamere*.ⁱⁱⁱ

Å undersøke påstander og meninger for å se om de er velbegrunnede eller ei – det har vært vårt sokratiske «credo» i dette prosjektet. Her ligger kimen til menneskelig og åndelig vekst, for barn som for voksne.

Fra teksten «Sekulær og religiøs humanisme» av Øyvind Olsholt

Det er en utfordring for kirken at gutter fra 12 år oppover dropper ut. I dette utdraget tilbys først en mulig forklaring på dette. Deretter spekuleres det over hva Den norske kirke egentlig vil med filosofien...

Etter undertegnedes oppfatning har frafallet med kirkens ideologiske, estetiske, moralske og sosiale annerledeshet å gjøre. Kirken tror på en Gud som bor i himmelen, de kristne forsamler seg i middelalderske bygninger hvor det synges engleaktige hymner. Her leves et fromt og forsiktig liv, og man omgås hverandre på en humoristisk-høytidelig måte, stort sett blottet for ironi. Det moderne samfunnet bryter med kirken på alle disse punktene: Dette samfunnet er ideologisk oppløst, estetisk oppsplittet og fragmentert, moralsk individualisert og sosialt fremmedgjort. Før eller senere vil guttene erfare at disse to kulturene ikke lar seg opprettholde side om side; de er rett og slett for forskjellige. Unge mennesker søker identitet og helhet, og de kan derfor ikke eksistere i begge verdener uten på et eller annet tidspunkt å oppleve at den ene kulturen forsøker å slå den andre ihjel. Det kan være en ganske frustrerende opplevelse.

Som oftest er det det moderne samfunnet som trekker det lengste strået i konkurransen om guttenes tid og oppmerksomhet. Det burde ikke komme som noen overraskelse. De tilbringer mesteparten av tiden sin utenfor kirken: på skolen, sammen med venner, på fritidsaktiviteter etc. Moderniteten er og blir normaliteten. Gutter i tenårene vil fort oppleve kirken som «ukul», som for lemfeldig, for godhjertet, for oppbyggelig, for hellig, for omsorgsfull, for kvinnelig kanskje? Det er ikke en sjelens nødhavn de er på jakt etter. De skal ut på havet og røve. De er jo gutter.

I denne kulturkonflikten ser Den norske kirke til filosofien. Da oppdager den at filosofisk praksis ikke bare er et alternativ til indoktrinering, men representerer en ny tilnærming til trosopplæring. Filosofisk praksis dreier perspektivet fra læring til avlæring, fra «voksen lærer barn» til «barn lærer voksen», fra det å besitte sannheten til det å søke sannheten, fra flokkmentalitet til individualisme, fra det å være trygg i sin visshet til faren ved tvil og rasjonelle overveielser. Kan en slik praksis styrke kristendommens tro på Jesus Kristus som frelser? Eller vil den filosofiske fornuft bidra til å bryte ned slik «overtro»? Forfatteren Allan Bloom hevdet jo at «fornuften aksepterer ingen autoritet over seg selv og er nødvendigvis subversiv (omstyrtende/undergravende)».^{iv} Hvis han har rett, hva ønsker egentlig Den norske kirke å få ut av filosofien?

Et mulig svar er at enhver «ny» praksis tiltrekker seg oppmerksomhet – slik et nytt leketøy fanger det barnets interesse som er lei av sine gamle leker – at man bruker filosofi for å komme ungdom imøte som har «gått lei» kirkens tradisjonelle budskap og den form dette budskapet kommer i. Men for det første er det risikabelt å satse på filosofien som «publikumsmagnet». Dertil stiller praksisen for mange utfordrende krav til sine deltagere. For det andre får vi anta at Den norske kirke holder seg for god til kommersielle strategier av denne type.

Et bedre svar hadde vært at man ved å tillate barna å reflektere over sin tro, eller manglende tro, ved å gi slipp på entydige svar i teologiske spørsmål, ved å stole på og støtte barnet i dets søken etter et grep om sin egen identitet, kultur og verdensbilde, så hadde kirken vist at den er villig til å *lytte* til de unge. Og den som er villig til å lytte, vil også bli lyttet til. Men også dette bunner i en form for «transaksjonstenkning»: Man fremviser et dialogisk sinnelag for å kjøpe seg trofasthet tilbake. Heller ikke dette synes derfor å være et godt svar.

Et tredje og mer radikalt svar kunne være at kirken ser filosofien som en måte å nærme seg tro på. Det forutsetter at man redefinerer tro, at man ikke lenger ser på tro som selvets forankring, men som et *fravær av selv*, som selvutslukkelse, som reseptivitet. I filosofien er selvets opphevelse en betingelse for tilsynekomsten av sannhet. Å tro på «veien, sannheten og livet» i filosofisk sammenheng vil si å bruke de filosofiske tanker og argumenter som brekkstang mot selvets bedrag, vrangforestillinger og innbilninger. Filosofien skal altså ikke erstatte troen, men berede veien for den, gjøre den mulig ved å bryte ned det som står mellom individet og sannheten: stolthet, maktbegjær, sosiale

avhengighet osv. Kristendommen er jo selv en sterk eksponent for «nedbrytning» av det som holder oss fast i synden og dermed forhindrer oss fra å motta nåden.

Den norske kirke bør fatte et valg: Enten inviterer den filosofien til et åndelig fellesskap, eller så lar den sekulær-humanismen få ha den filosofiske praksisen for seg selv. Det første alternativet innebærer å revidere trosforestillinger og synet på tenkningens rolle i det kristne liv. Dette er en stor utfordring som man bør bruke tid på å analysere samtidig som man viderefører forsøkene med filosofiske samtaler på ulike kirkelige arenaer. Det andre alternativet innebærer å holde tro og tanke adskilt, dvs. å bli værende i troens ensomme majestet mens filosofien omdannes til et åndssubstitutt i en stadig mer sekulær og materialistisk verden. Slik formulert burde valget være enkelt.

Fra teksten «På vandring gjennom livet – en teologisk refleksjon» av Jørund Midttun

I denne teksten kommenterer prest og prosjektdeltager Jørund Midttun forsøket på å forene pilegrimsvandring, tidebønn og filosofisk samtale. I vårt utdrag tar han for seg filosofien rolle i prosjektet og dens forhold til teologisk tenkning.

Slik Øyvind Olsholt har gjort inngående rede for ut fra et fagfilosofisk ståsted, har de filosofiske samtalene på flere måter vært nøkkelpunktet i prosjektet. Bruken av filosofisk samtale i en kristen sammenheng har i liten grad vært brukt tidligere, og denne delen av prosjektet må derfor sies å være et nybrottsarbeid. Som sådan har det vært både spennende og utfordrende å gå finne ut hvor erfaringene brakte oss. Vurderingen så langt er at dette har vært et meget fruktbart virkemiddel.

Historisk sett har filosofien og teologien tidvis vært nært knyttet til hverandre i europeisk kultur. I middelalderen kunne de være vanskelig å skille fra hverandre, og flere av de fremste kirkefedrene er også viktige navn i filosofihistorien. Det er fordi målsettingen med filosofisk tenkning, slik vi har presentert den i prosjektet, nemlig søken etter sannheten, er en målsetting den deler med teologien. Det er likevel en avgjørende forskjell. Kristen teologi, ikke minst i middelalderen (ca. 500-1500 e.Kr.) har som sitt grunnleggende premiss at Gud representerer sannheten. Filosofisk tenkning innenfor en teologisk kontekst vil derfor i siste hånd ha som formål å søke en dypere kunnskap og innsikt i Guds vesen. Dette premisset kan imidlertid oppleves som en utålelig begrensning på fri tenkning. En hjørnestein i all moderne filosofisk og vitenskapelig tenkning er at den skal være forutsetningsløs; at det nettopp ikke skal være noen bakenforliggende forutsetninger av typen «Gud», som skal begrense tankefriheten. Sekulariseringsprosessen i europeisk kultur som har foregått det siste halve årtusen er da også en stadig oppsplitting av teologisk tenkning fra annen tenkning.

Det er derfor på ingen måte en selvsagt ting at bruken av filosofisk samtale er et naturlig eller hensiktsmessig virkemiddel i et arbeid med barn og unge i kristen regi. Hensikten med kristent barne- og ungdomsarbeid, og i særlig grad for det som kommer i kategorien trosopplæring, er å skape en tryggere og mer informert tro. Det skjer gjennom opplevelser og erfaringer, men også gjennom refleksjon over trosgrunnlaget i Skrift og tradisjon. Filosofisk samtale slik den er introdusert i prosjektet, er potensielt en utfordring, ja i visse tilfelle en trussel mot en slik målsetting, fordi samtalen i prinsippet ikke har noen «fasit»; det er ikke gitt hvor den ender. En slik tilnærming til en åpen

samtale er imidlertid en nokså defensiv holdning på troens og teologiens vegne. En tro som ikke tør å stille reelle og presise spørsmål ved sitt møte med tanker og erfaringer, blir lett en engstelig og begrenset tro. Filosofiske samtaler kan nok dermed bli utfordrende, men i like stor grad avklarende og utviklende. Ikke minst dersom filosofisk samtale blir brukt som metode i møte med bibeltekster eller andre mer spesifikke utsagn innen dogmatikken, kan resultatet bli at vi i etterkant forstår bedre, har fått en dypere innsikt i teksten. I løpet av prosjektperioden opplevde vi flere slående eksempler på dette.

Det kanskje viktigste aspektet ved den filosofiske samtalen er at den kompromissløst søker sannheten. Dette er noe som aldri kan stå i motsetning til kristen teologi, tvert imot er formålet med tolkning og utleggelse av bibeltekster nettopp å stadig søke etter en dypere innsikt. Imidlertid kan tekstutleggelse lett falle inn i vante spor, og stå i fare for å forfalle til en stadig gjentakelse av gamle standpunkter og innsikter som ikke alltid gir mening for mottakeren. Mot en slik bakgrunn kan den filosofiske samtalen som metode, med sitt stadige krav om avklaring og presisering, virke både disiplinerende og fornyende i møte med særlig bibeltekster, men også med tradisjonelle trosstandpunkter. En sentral tematikk i flere av evangeliene er behovet for å få øynene åpnet. Nøkkeltekster i evangeliene handler om blinde som blir seende (Mk 8,22-26; Matt 20,29-34 og tilsv.), og det ligger implisitt en utfordring hos Jesus til sine tilhørere om å kunne «få øynene åpnet», dvs. se det som er vesentlig. Dette kan være et godt utgangspunkt eller begrunnelse for bruk av filosofisk samtale, og er beslektet med Sokrates' karakterisering av filosofi som jordmorkunst.

Det bør dessuten legges til at en viktig side ved bruken av filosofisk samtale er sammenhengen den står i. Filosofisk samtale som redskap er i prinsippet nøytral, isolert sett. Den har ingen tendens hverken i religiøs eller antireligiøs retning, men bruker fornuften som redskap for å forsøke å forstå tilværelsen, også tilværelsens dypeste spørsmål. Slik sett er den også prinsipielt sett ukontrollerbar. Ingen vet om en samtale vil kunne føre til en styrket eller mer avklart tro hos deltakerne eller det motsatte, men det er nødvendig å kalkulere med at begge deler kan og vil skje. Slik sett er filosofisk samtale å gi slipp på kontrollen, i håp om, men helst også i tillit til, at det er en metode som også kan gi positiv uttelling trosmessig sett. Men i prosjektet har samtalen gått inn som en del av en større helhet. De spørsmålene som blir behandlet i samtalen blir satt inn i en sammenheng av kristent fellesskap, både ved det sosiale fellesskapet, gjennom vandringene og gjennom det faste bønnelivet som også har vært en integrert del av samværet. Dermed kan også de begrensningene filosofien har som redskap i en religiøs kontekst settes inn i en større helhet. I møte med de siste og dypeste spørsmål vil fornuften også finne sin begrensning. Dermed vil en filosofisk samtale like ofte som å kunne finne svar, lede til at spørsmålene blir skarpere, mer presist stilt. Det kan igjen gi rom for en fruktbar vandring i stillhet, eller en liturgisk tidebønn som nærmer seg Mysteriet gjennom gamle gjentatte formuleringer.

[...]

Sammenstillingen av de ulike elementene i dette prosjektet, særlig innplasseringen av filosofisk samtale i en kristen pilegrimsvandring, har vært spennende og utfordrende, og det har gitt innsikter som kanskje ikke kunne kommet like godt fram i andre sammenhenger. Som sagt tidligere er ikke sammensettingen av elementene den eneste mulige. Filosofisk samtale kan også brukes uavhengig av pilegrimsvandring, slik det også har vært prøvd innen rammen av prosjektet. Pilegrimsvandring med barn og unge er dessuten i seg selv en spennende arbeidsform, uavhengig av samtalen, og har også tidligere vært prøvd ut i regi av Ung Kirkesang. Likevel er erfaringen fra prosjektet at sammenstillingen av disse elementene har virket gjensidig fruktbart på enkeltdelene.

Ut fra et kirkelig synspunkt er det en djerv arbeidsform, ikke uten fallhøyde. En filosofisk samtale er i utgangspunktet ikke en kristen eller religiøs kontekst. Den er i sin natur fri fra slike forutsetninger. Derfor krever bruken av den en viss grad av tillit fra arrangørens side, til at det kristne budskapet har styrke til å fremstå troverdig i en slik fri samtale, eller om man vil, at Den Hellige Ånd kan være virksom, slik at når samtalen er uttrykk for en ekte søken etter sannhet, så vil et også kunne føre deltakerne fram mot et møte med Gud, og/eller en mer avklart tro. Selv om en må være forberedt på, og akseptere, at også det motsatte kan skje, at troen på Gud blir mindre troverdig. Det skal legges til at erfaringene med prosjektet tilsier ikke at samtalerne alltid, eller ikke en gang hovedsaklig kommer inn på eksistensielle spørsmål som konkret setter opp problemstillingen tro/ikke-tro. Dermed blir samtalen vel så mye en trening i presis tenkning. Som et hovedsynspunkt for prosjektet kan det likevel sies at en gudstro ikke bare bør tåle, men også trenger å bli utfordret av intellektet, for å kunne bli en mer grunnfestet tro. Teorien bak prosjektet er at en god ramme rundt dette er den åpning for undring og meditasjon som en pilegrimsvandring er. Erfaringene så langt har bekreftet at det er en tjenlig arbeidsform.

DEL 2 – PRAKSIS

Fra teksten «Lys våkne samtaler!» av Birgitte Løes og Øyvind Olsholt

Her beskrives prosedyren eller fremgangsmåten i en filosofisk samtale, skritt for skritt. Det er ikke snakk om en fasttømret «oppskrift», men heller en løselig angitt mal som kan varies på mange måter.

Du kan forberede en samtale ved å lage spørsmål til konkrete ting som en bibeltekst, en sang, et motiv i et glassmaleri osv. Eller du kan ta det spontant ved å gripe et spørsmål som kommer fra barna. Velg en eller flere konsentrerte samtaler i løpet av tiden dere er samlet. Klargjør spørsmålet så alle forstår hva dere skal søke svar på sammen.

La barnas perspektiver dominere samtalen. Vis at dere som ledere er villige til å ta alle svar på alvor og sammen med barna undersøke spørsmål og mulige svar. La dine egne meninger ligge, konsentrer deg om å få fram barnas innsikter og ideer. Selv når barnas utsagn provoserer deg må du klare å avstå fra å sensurere eller vise til sannheter. Ha tillit til barnas selvstendige vurderinger! Barna vil selv gjennom samtalen avdekke om en provoserende påstand kan gis en god begrunnelse eller ikke.

Hjelp barna å vri samtalen fra konkrete påstander som «Det er urettferdig!» til mer almengyldige problemstillinger som «Hva er rettferdighet? Hvilke handlinger er gode? Hvilke handlinger er onde?» Ved å tenke på denne måten utvides og åpnes evnen til å utfolde tankene sine hos barna. Dere skaper også sterkere bånd mellom deltakerne.

De aller fleste blir både engasjert og sultne på mer kunnskap. Ikke hold på for lenge. Å tenke er hardt arbeid, noen kan kjenne en hodepine (den gir seg straks dere er ferdige!). En slik samtale kan

vare fra 10-30 minutter de første gangene og utvides etter som dere får erfaring. Er dere mange, kan dere dele inn i grupper på 10-15 barn om gangen.

Ved å:

- lytte nøye til hverandre,
- snakke én om gangen,
- oppsummere og klargjøre underveis,

skaper dere et sterkt fellesskap om samtalen.

Forslag til tema som passer til forberedelse til 1. søndag i advent:

- lys og mørke (Jesus verdens lys, lyset som skinner i mørket)
- forventninger til Jesus tilstedeværelse (undersøke forskjellene mellom forventning og håp / ønske / vente)

Det er fint å variere mellom samtaler og aktiviteter. Gjennom aktiviteter som å tegne, skrive, dikte, danse, synge, dramatisere osv. gjør barna det konkret som de snakker om i samtalen. Ved for eksempel å slukke lyset i rommet og lyse med lommelykter eller tenne levende lys blir det straks andre tanker og spørsmål som kommer fram. Ved å undersøke altertavlen bit for bit med lommelykt, får barna øye på detaljer de ikke har sett fra kirkebenken i fullt dagslys.

[...]

Hvordan går vi frem? Hvordan lede en filosofisk samtale?

1) Oppstarten

10-15 deltagere i gruppen er et fint antall. Færre betyr bare at det blir lettere å holde oversikten i samtalen. Gruppen setter seg i sirkel eller hestesko. Dermed sitter ingen med ryggen til hverandre, og plasseringen understreker at alle skal henvende seg til alle, ikke bare til samtalelederen. Det er mange måter å starte samtalen på. Vi kan bruke tekster, spørsmål, påstander (teorier/hypoteser), musikkstykker, kunstverk, felles opplevelser m.m. Vi kaller oppstarten for en «hendelse».

2) Eksempler på oppstart

Om vi bruker tekst, kan det være lurt å lese teksten sammen slik at deltagerne leser én setning hver. Dermed får alle hørt stemmen sin før samtalen begynner, og det blir lettere å ta ordet senere. Etter lesningen kan vi spørre én eller flere om de klarer å gjengi essensen i det de akkurat har lest. Hvis dette byr på problemer, kan vi lese teksten sammen en gang til. Kanskje det er vanskelige ord som gjør tankegangen uklar.

Om vi starter med et spørsmål, bør det være kort og presist slik at vi kan gå rett på besvarelsen av det uten lange runder med definisjoner og presiseringer. For eksempel: «Hva er et godt menneske?» eller «Hva er viktig?» Spørsmålet kan bestemmes på forhånd av samtaleleder, eller det kan komme fra gruppen.

Hvis vi tar utgangspunkt i musikk, annen kunst eller en tilrettelagt aktivitet, kan det noen ganger være på sin plass å si litt om bakgrunnen for kunstverket eller aktiviteten før, under eller etter selve opplevelsen. Men isåfall gjør vi det klart på forhånd at gruppen ikke er bundet av vår presentasjon:

Når de senere skal formulere egne spørsmål, er de fri til å tematisere andre temaer og begreper enn de vi tok opp i innledningen.

3) Innhente spørsmål fra gruppen

Nå er tiden kommet for å undersøke materialet vårt. Vi skal forsøke å forstå hva det er vi har foran oss. Det gjør vi ved å innhente spørsmål fra gruppen. Vi spør om de kan formulere spørsmål til det de har lest, hørt, opplevd eller sett. (Hvis samtalen begynner med et spørsmål, gir vi deltagerne isteden noen minutter til å skrive ned hvert sitt svar på spørsmålet). Vi skriver de spørsmål/svar som kommer opp på tavle/flippover slik at alle får best mulig oversikt over forløpet.

4) Arbeide med spørsmålene og valg av ett spørsmål

Når vi har fått 6-7 spørsmål på tavlen, pleier vi å vurdere dem samlet: Er det noen som handler om det samme? Er det noen som er utydelige eller som skjuler bestemte meninger eller holdninger? Denne prosessen fører ofte til at vi kan slå sammen noen av spørsmålene, eller at noen bortfaller. Deretter stemmer vi over hvilket av spørsmålene vi skal arbeide med idag. Vi kan jo ikke samtale om alle spørsmålene på en gang; vi må velge ett. Bruk vanlig avstemning / håndsopprekning.

5) Samtaleprosedyrer og varighet

Når spørsmålet er valgt begynner samtalen og det er mange mulige veier å gå videre. En vanlig fremgangsmåte er å spørre om han/hun har et forslag til svar på sitt eget spørsmål. Svaret danner så utgangspunkt for den videre undersøkelsen. Et alternativ er å la den som fikk spørsmålet sitt valgt få velge hvem av de andre deltagerne hun vil høre svaret til. Da kan spørsmålstiller være «referanseperson» under den videre samtalen; vi kan spille ball mellom denne personen og de andre i gruppen. (Sjekk om de faktisk svarer på spørsmålet. Det er ikke uvanlig at vi svarer litt på siden av spørsmålet, selv når vi skal svare på vårt eget spørsmål!)

Neste skritt kunne være å spørre gruppen om noen har en innvending eller et motargument til dette svaret, ev. om noen har et argument som støtter opp om svaret. Her er det viktig å passe på at den som kommer med innspill har forstått svaret. Det er ikke uvanlig at vi forstår noe helt annet enn det som var ment, og hvis ikke dette oppdages, kommer vi raskt ut på ville veier.

Dermed er samtalen igang. Hvor lenge vi holder på, avhenger av aktiviteten og engasjementet i gruppen, av samtaleleders evne til mental tilstedeværelse over tid, og selvsagt av den tiden vi har til rådighet. I starten – mens dere prøver dere ut som samtaleledere – kan det være greit ikke å holde på for lenge. Det er bedre å gi seg mens leken er god enn å tvære det ut i et (forsåvidt legitimt) håp om å gjøre samtalen mer filosofisk innholdsrik. Ca. en halvtimes samtaler er antagelig passe varighet til å begynne med.

Ting å være oppmerksom på i samtalen

5a) Sørg for at alle lytter til hverandre

Hvordan du jobber for å få til bedre lytting: Ved å stille undersøkende spørsmål er det du som driver det hele fremover. Dine undersøkende spørsmål sørger for en filosofisk utvikling og forhindrer at samtalen glir ut i «koseprat». Det hjelper ikke om spørsmålene barna stiller er tankevekkende dersom gruppen ikke lytter oppmerksomt – til samtaleleder og til hverandre. De færreste er nemlig vant til å lytte årvåkent til andre (eller til seg selv for den saks skyld) – særlig ikke når det går over litt tid. Viktig: når en deltager har sagt noe, sjekk med en av de andre deltagerne om de fikk med seg hva som ble sagt. Du kan f.eks. spørre om de kan gjenta hovedinnholdet i siste utsagn.

5b) Én snakker om gangen

Når én snakker, er det viktig at alle de andre konsentrerer seg om å oppfatte hva han/hun sier. Derfor kan det være en god idé å be deltagerne om å ta ned hendene idet én har ordet. Hender i været indikerer at de sitter og tenker på det de har på hjertet akkurat nå, og derfor ikke retter oppmerksomheten mot den som har ordet. Dette fører i sin tur til at det blir vanskelig å samle seg om en systematisk utvikling i samtalen. Det er også mulig å benytte «snakkepinne»/”mikrofon”. Bruk gjerne en blyant eller en liten gjenstand. Bare den som har pinnen får snakke, og når deltageren har sagt det han/hun skal si, gir han/hun pinnen videre til neste deltager. Når gruppa er engasjert og ivrig kan et grep være å dele ut «talelapper»: Hver deltager får 5-10 lapper fra start, og hver gang de tar ordet, må de gi fra seg en lapp. Dermed må de tenke over hvor viktig det de har tenkt å si er. Det gjør at de også formulerer klarere det de vil si.

5c) Bruk av håndsopprekninger

Også i filosofiske samtalegrupper er det ofte slik at kun et mindretall er aktive. En måte å engasjere resten på, er å gjennomføre håndsopprekninger på strategiske steder i samtalen. Hvis f.eks. en deltager sier noe som virker urimelig eller usammenhengende, kan lederen be alle som forsto utsagnet rekke opp hånden. Deretter kan alle som ikke forsto utsagnet rekke opp hånden. Til sist rekker de opp hånden som ikke er sikre på om de forsto eller ikke forsto. Spør disse siste hvorfor de er usikre. Det er god grunn til å anta at den usikkerhet som her kommer til uttrykk gjelder for flere enn bare dem som rakk opp hånden og sa at de var usikre. Be en av dem som ikke forstod om å forklare hva som var vanskelig. Be en av dem som forstod om å hjelpe de som var usikre eller ikke forstod. Ofte må flere av de som forstod hjelpe hverandre for å gjenta argumentet eller utsagnet. Alle opplever at de må lytte aktivt for å klare å gjenta, forstå, gå dypere i begrunnelsene sine.

6) Oppsummering av samtaleinnhold

Etter å ha gjennomført samtale om et tema, pleier vi å oppsummere hva vi har kommet frem til. Dette hjelper oss til å trekke ut essensen av ofte kompliserte samtaleforløp med mange innspill, eksempler og meninger – og avsporinger. Ved å oppsummere lærer vi ikke bare å skille mellom viktig og mindre viktig, men også å rekonstruere selve samtaleforløpet. Et tips her er å be deltakerne gjengi to – tre viktige momenter eller funn. En kan også be om ett – to forslag til svar på spørsmålet og spørre om de synes det var mulige svar, gode svar på spørsmålet.

7) Evaluering av hvordan vi snakket sammen

Etter oppsummeringen er det viktig å bruke 5-10 minutter til «evaluering». Her ser vi tilbake på, ikke hva vi har snakket om (det tok vi opp under oppsummeringen), men mer hvordan vi snakket sammen, hvordan kommunikasjonen fungerte. Under evalueringen betrakter vi samtalen i et fugleperspektiv. Spørsmål her kan være:

- Oppdaget/lærte vi noe nytt?
- Lærte vi betydningen av nye ord?
- Formulerte vi oss klart og tydelig, eller var det vanskelig å skjønne hva vi mente?
- Ga vi gode grunner for påstandene våre?
- Var vi flinke til å lytte til hverandre?
- Bygget vi videre på det andre hadde sagt?
- Hva fungerte best i samtalen, og hva fungerte ikke så bra?

- Hva kan gjøres annerledes neste gang vi samles til samtale?

Prøv å få fram mer enn ja/nei – få barna til å begrunne svarene sine under evalueringen. Dersom noen tar notater, er utsagn fra 6) og 7) nyttige å få med. Det kan brukes i videre arbeid.

Å bruke filosofisk samtale flere ganger gjør alle tryggere på metoden, det skaper større engasjement og en kan etterhvert gå løs på større materiale – for eksempel en søndagstekst og prestens utlegning. Lykke til med filosofiske samtaler med barn og ungdom i trosopplæringsarbeid!

Fra teksten «Filosofiske samtaler på korøvelsene» av Øyvind Olsholt

Dette utdraget beskriver kursopplegget for ungdom og voksne fra Lillehammer-helgen, januar 2007 – og sier litt om hvordan deltagerne reagerte på opplegget. Teksten er nyttig både for å tenke igjennom selve stoffet på egen hånd, men også for å få ideer til hvordan man selv kan presentere filosofisk samtale for sine egne ungdommer.

Vi skal nå fortelle hvordan det gikk da filosofisk samtale sto på programmet på prosjektets første helgekurs (Lillehammer, januar 2007). Et av prosjektmålene var jo å «utvikle kurs for voksenledere i metoden filosofisk samtale for barn og ungdom til bruk i trosopplæring». Deltagerne var medlemmer av Ung kirkesang. De fleste var korledere, noen var kantorer. Flesteparten var ungdommer. Et hovedformål med kurset var å sette deltagerne istand til selv å begynne å lede filosofiske samtaler med korbarne.

Kursingen besto av to typer aktiviteter:

- deltagelse i filosofiske samtaler med utgangspunkt i bibeltekster
- øvelser/gruppearbeid for å trene spesifikke samtalegrep/tenkeferdigheter

I samtalene delte vi inn deltagerne i to grupper som ble ledet av hver sin filosof. Vi åpnet den første samtalen med å lese høyt fortellingen om Moses som slår på berget med staven slik at det strømmer frem vann.^v I den andre samtalen leste vi om Jesus som helbreder den syke ved Betesda.^{vi} I begge samtalene leste vi bibelversene to ganger rett etter hverandre for å få med oss så mange detaljer og så mye av strukturen i narrativet som mulig. Etter dette inviterte vi deltagerne til å foreslå spørsmål til teksten. Vi skrev ned alle spørsmålene og behandlet ett av gangen.

To spørsmål til den siste teksten lød: «Var det flere mirakler på Jesu tid enn idag?» og «Var det galt av Jesus å be mannen om å bryte sabbaten?» Dette var to vidt forskjellige spørsmål, det ene dreide seg om overnaturlige hendelser og historisk bevissthet, det andre om etikk. Før vi gikk igang med å svare på spørsmålene, forsøkte vi å «dissekere» dem. Vi spurte: Hvordan tolker dere spørsmålene? Er noen av ordene tvetydige? Er det klart hva det spørres om? Slik fikk vi dempet den umiddelbare impulsen til å kaste frem et svar uten først å ha tenkt igjennom hva det egentlig skal svares på. Å ta seg tid til slik refleksjon er meget viktig i en filosofisk samtale.

I samtalene var det om å gjøre å få deltagerne til å erfare at det å gå inn i en filosofisk undersøkelse forutsetter et oppbrudd fra vante oppfatninger og tradisjonelle konversasjons- og tenkeformer. Vi

oppfordret derfor deltagerne til å «se seg selv utenfra», noe som er vanskelig siden vi sjelden er klar over alt som styrer vår tenkning, direkte eller indirekte. Da vet vi heller ikke helt hva vi skal løsrive oss fra. I det siste spørsmålet kunne det være en oppfatning om at Jesus alltid gjør det som er rett. Dette er jo grunnleggende for kristendommen og derfor noe som ofte vil være et uttalt og ubevisst premiss for de påstander som fremsettes.

Men filosofiens oppgave er å bevisstgjøre. Her kunne filosofen spurt: Hva innebærer det at Jesus ber en mann om å bryte sabbaten? Betyr det at det er visse ting som er viktigere enn å holde sabbaten? Eller betyr det at sabbat-regelen er feil? Slike spørsmål kan lede fellesskapet mot innsyn og innsikt i antagelser som tidligere lå skjult – nettopp fordi vi tok dem for gitt. Noen ganger er det grunn til å beholde antagelsene, andre ganger er det grunn til å vrake dem. Men før vi kommer så langt, må vi bli klar over at de er der og hva de går ut på. Og dette er altså hovedformålet med den filosofiske samtalen.

Formålet var det samme med øvelsene og gruppearbeidet. For å trene deltagerne i å tenke klarere og mer løst introduserte vi øvelser av det mer «tekniske» slaget, dvs. oppgaver hvor målet ikke er å ha en forunderlig «grublestund» sammen, men hvor vi trener på helt konkrete tenkeferdigheter. Vi gjennomførte to øvelser i grupper på 4-5 deltagere. Den første gikk ut på å trene evnen til å stille gode spørsmål og oppfølgingsspørsmål:

1. *Startspørsmål*
Hver gruppedeltager lager et spørsmål som kan egne seg som utgangspunkt for filosofisk samtale.
2. *Valg av spørsmål*
Velg ett av spørsmålene. Undersøk om noe ved spørsmålet er uklart og/eller bør forklares nærmere. I tilfelle: Klargjør spørsmålet.
3. *Besvar startspørsmålet*
Hver gruppedeltager lager deretter et svar på spørsmålet. Velg ett av svarene. Hva gjorde dette svaret bedre enn de andre?
4. *Lag oppfølgingsspørsmål*
Lag tre forskjellige oppfølgingsspørsmål til svaret, og prøv dem ut i gruppen. Minst ett av spørsmålene bør være oppklarende (ber om en klargjøring av påstanden), og minst ett problematiserende (spør etter noe som går utover selve svaret). Hvordan fungerte disse spørsmålene?
5. *Svar på oppfølgingsspørsmål*
Hvis tid: Lag et mulig svar på hvert spørsmål.

Til vanlig er vi lite oppmerksomme på hva slags spørsmål vi stiller, så denne øvelsen viste seg å være litt utfordrende. Oppgaven var lettere å forstå enn å utføre! Men egentlig er dette enkelt. Et oppklarende spørsmål søker påstandens innhold. Hva handler den om? Oppklaringen ligger i å be om reformulering, klargjøring av premisser, logisk analyse o.l. Slike spørsmål representerer en *intern kritikk* av den opprinnelige påstanden: De undersøker påstanden «som den er», dvs. uten å trekke inn momenter som ikke er en del av påstanden. Problematiserende spørsmål, på den annen side, avslører svakheter ved den opprinnelige påstanden ved hjelp av *ekstern kritikk*, altså ved å innføre nye momenter, for eksempel moteksempler.

Sett at vi har påstanden «mennesker er dyr». Et oppklarende spørsmål til denne kunne være: «Betyr dette også at dyr er mennesker?» Spørsmålet er oppklarende fordi det søker det logiske forholdet

mellom de to begrepene. Ingen nye begreper introduseres. Et problematiserende spørsmål kunne være: «Har mennesket egenskaper som andre dyr ikke har?» Her bringes nye begreper inn («egenskaper») som ikke tilhører den opprinnelige påstanden.

I den andre øvelsen skulle vi trene evnen til å lage og vurdere argumenter for påstander. Også her fikk vi god bruk for filosofisk løsrivelse for her var oppgaven å argumentere for noe man selv var uenig i eller fant urimelig. Slike argumenter er det som regel lett å komme med innvendinger mot siden man allerede nærer en skepsis til standpunktet. Oppgaven er derfor å finne så sterke argumenter som mulig for påstandene, grunner som det ikke er fullt så lett å komme med gode innvendinger mot:

Velg tre av de følgende påstandene, og finn en begrunnelse/argument for hver av dem (gjerne med et eksempel):

- 1. Vi bør alltid gjøre som barn sier.*
- 2. Jeg bestemmer selv hvilke regler jeg skal leve etter.*
- 3. Mennesket er et dyr.*
- 4. Det er bra om foreldre slår barna sine.*
- 5. Europeere er mer verdifulle enn andre mennesker.*
- 6. Det viktigste i livet er å tjene mye penger.*
- 7. Det er riktig å være slem mot andre når andre er slemme mot meg.*

Vurder argumentene dere har kommet opp med: Har dere gitt virkelig gode grunner for påstandene? Eller er de nokså lette å argumentere imot? I tilfelle: Forsøk å finne bedre grunner.

Tilbakemeldingen fra deltagerne var først at øvelsene virket rare og oppkonstruerte, særlig den siste hvor de ble bedt om å argumentere for synspunkter som de var uenige i. Likevel så de fleste poenget med øvelsen, og så snart de klarte å trekke et skille mellom påstandsinholdet og sine egne, personlige oppfatninger så de at øvelsen var både tankevekkende og nyttig. De oppdaget at de var istand til å vurdere et argument ut fra dets egne premisser uten først å måtte tvinge det gjennom et eller annet «sosialt filter», for eksempel «alment aksepterte synspunkter i kirken», eller «kulturell fellesforståelse», eller «det som er moralsk godt» – uten å tvinge argumentet til samsvar med det Heidegger kalte «das Man» (de rådende oppfatninger, det politisk korrekte) før man tar det opp til analyse og vurdering.

Dette var en ny erfaring for alle deltagerne. Det var ikke formelle og analytiske øvelser man ventet seg av filosofiske veiledere. Hvor var det blitt av undringen, de metafysiske dybdene og de religiøse følelsene? Hvor var det blitt av de «store» spørsmålene om meningen med livet, livet etter døden, rettferdighet og godhet osv.? De så kanskje på filosofen som en slags eventyrforteller eller som en magiker med ord. Av en filosof forventer man kloke ord og dypsindige betraktninger, ikke besværlige spørsmål og provoserende påstander! Men, som Sokrates viste en gang for alle, er det ikke filosofen man bør gå til dersom man er interessert i å fylle opp den åndelige bensintanken uten å gjøre en hederlig innsats selv. Filosofens oppgave er å vekke til live den andres tenkende fornuft – en fornuft som hverken er spesielt magisk, drømmeaktig eller eventyrlig, men tvertimot nøktern og dagklar.

Og som sagt, etter litt innledende motstand tok deltagerne poenget med øvelsene og bidro med glede og energi.

Fra samtalereferatet «Måne og Sol og PlayStation» av Birgitte Løes

Utdrag fra referat fra en filosofisk samtale gjennomført med ca. 20 barn i alderen 10 – 13 år under en kor/filosofi-helg i Trondheim 2008. Flere voksne tilhørere.

Alle barna satt i ring. For de fleste var det første gang de deltok i filosamtale. Vi hadde valgt en litt «forførende» start før vi gikk inn på selve samtalen.

Samtalelederen startet med å ikke si noe, bare sitte stille til alle så på han – og så klappet han en rytme. Gjett hva som skjedde? Alle barna klappet den samme rytmen. Samtalelederen klappet en gang til, og det samme skjedde. Så spurte Samtalelederen: – Hvorfor klapper dere? Flere: – Fordi vi er vant til det! – Fordi jeg ikke hadde noe annet å gjøre. – Hadde vært rart å *ikke* klappe... – Vi konsentrerer oss ved å klappe når vi øver. – Når vi er urolige på øvelser, klapper dirigenten og vi klapper også. Samtalelederen: – Er det å klappe en kode dere kjenner? Alle: - Ja!

Nå hadde vi alle med, konsentrert og vi tok for oss en sang alle kunne utenat: Måne og Sol, Skyer og Vind. En jente sa fram første strofe, en annen ble spurt: – Hva handler denne strofen om? – Å takke Gud og Gud skaper svarte hun. Alle var enige i svaret. På samme måte tok vi for oss andre strofe. Alle var enige i at den handler om At Jesus stod opp fra de døde. Så gjorde Samtalelederen det vanskelig for barna ved å spørre om hva som er viktigst, et komparativt grep som tvinger fram nye tanker.

Samtalelederen: – Hva er viktigst, å takke for Himmel og Jord eller for at Han stod opp? Barna hoppet i det og forsøkte å finne svar: – For hvis Gud ikke hadde skapt Himmel og Jord, ville ikke vi hatt noe sted å bo. – Hvis Gud ikke hadde skapt Jorda ville ikke Jesus vært til.... (Det var tydelig at de trengte litt hjelp for å komme videre.) Samtalelederen: – Er første strofe en betingelse for andre strofe? Barna unisont: – Ja! Samtalelederen: – Er det viktigere å takke for Himmel og Jord enn for at Jesus døde? Ett barn: – Nei!

En annen: – At Jesus dør og står opp er viktigere, for ellers kunne vi ikke komme til Himmelen. En tredje: – Men Gud skapte jo Himmelen i første strofe? Ehhh hjelp meg da... En fjerde: – Det som står i andre er viktigere enn det som står i første. Fordi, for eksempel en Play Station til å spille på er en aktivitet, og å gå i kirken og komme til himmelen – av de to er det viktigst å gå i kirken! Samtalelederen: – Hva har Play Station med første strofe å gjøre? Andre jente: – At Gud skapte Himmel og Jord er liksom Play Station og at (fjerde jente) går i kirken har sammenheng med at Jesus døde og stod opp selv om Jesus ikke skapte Himmel og Jord. Fjerde jente: – Gud skapte mennesket og evnen til å skape PlayStation, men det er viktigere å gå i kirken. Mange barn samtidig til Samtalelederen: – Du stiller så mange vanskelige spørsmål og burde forstå bedre, vi forstod hva (fjerde jente) mente med Play Station!

Samtalelederen: – Kjenner dere sangen godt, ja eller nei? Flere barn: – Si ja, ellers får vi flere spørsmål! – Ja! – Ja, tror det... En jente våget seg utpå: – Nei, for hvis ikke vi kan gi en forklaring

på versene, hvordan kan vi da kjenne sangen? En annen jente: – Men jeg kan jo sangen og synger den men kan ikke svare på spørsmålene! Flere barn: – Vi er ikke filosofer! Samtalelederen: – De voksne har fortalt at dere snakker om sangene på øvelsene. Barna: – Ja, men ikke sånn! For eksempel oversetter vi fra engelsk til norsk.

Samtalelederen velger et nytt og litt enklere grep: – Hva er likt i første, andre og tredje strofe? Flere barn: – At vi takker Gud! Samtalelederen: – Har dere skjont mer av sangen nå? Velg *mer*, *mindre* eller *usikker*. Barna tenkte seg om, 12 valgte «mer», ingen valgte mindre og tre valgte «usikker». Samtalelederen til en av dem: – Hvorfor vet du mer? – Nå har vi snakket mye om den sangen, har ikke gjort det sånn før.

Fra samtalereferatet «Hellig Olav var så kristen at han drepte!» av Birgitte Løes

Utdrag fra referat fra filosofisk samtale med ca. 20 barn i alderen 10 – 13 år under en kor/filosofi-helg i Trondhjem 2008.
Flere voksne tilhørere.

Under omvisningen i Nidarosdomen lørdag kveld kom det fram en sterk påstand fra ett av barna: Kong Olav var så kristen at han drepte alle som ikke var kristne! Denne tok vi tak i og samtalelederen spurte barna: – Er det å være kristen? – Nei! Svarte flertall av barna unisont. Samtaleleder: – Men er det et poeng i påstanden? En nøler seg fram med: – Jo, tja, et lite poeng... man skal ikke overdrive å være kristen!

Samtaleleder: – Er du enig i påstanden? – Nei, jeg var litt bob-bob, jeg. Samtaleleder: – Andre som kan gi grunner for at det påstanden hevder er riktig? Barnet som eier påstanden: – Det var det jeg hørte på skolen! Dette lærte jeg av læreren! Samtaleleder: – Klarer noen å hjelpe Hans å forsvare det han sa? Hans: – Men det er jo ikke min mening, det er noe jeg har lært! En jente: – Hvis han ikke mente det der så skulle han ikke sagt det som sin mening! Samtalelederen til Hans: – Kan du late som du er læreren din nå? Si det en gang til det læreren din sa! Hans: – Han sa at Olav drepte alle som ikke var kristne.

Samtalelederen til alle: - Hvem kan se et problem her? Annen jente: – Man skal ikke drepe folk, hvis man er kristen skal man ikke drepe noen! Samtaleleder: – Hvorfor skal man ikke drepe når man er kristen? Tredje jente: – Man skal ikke drepe noen uansett om man er kristen eller ikke! Samtaleleder: – Var Olav kristen? – Ja! Svarer barna uten å nøle. Samtaleleder: – Drepte han? – Ja! Samtaleleder: – Var han da kristen? Barna: – Ja...? – Hvis man tror på Gud, er man kristne. Samtaleleder: – Finnes andre religioner? Barna: – Hinduisme, Jødedom, Muslimer... Samtaleleder: – Tror de på Gud? Barna: - Nei, ikke alle... Samtaleleder: – Drepte Olav først, og så ble han kristen? Barna: - Nei! Han var kristen først!! Jente: – Kan vi ikke skifte tema, det er så vanskelig!

Samtaleleder: – Er Olav kristen eller ikke? Dere sier det ikke er lov å drepe og ikke for kristne! Spørsmålet er «Kan man drepe mennesker og likevel være kristen?» Nei eller Ja? Barna: – Vi kan jo de ti bud, Du skal ikke slå i hjel, og en kristen skal følge budene. Samtaleleder: – Hvordan er det slik at Olav er en helgen? Gutt: – Moses drepte en israelitt men fikk tilgivelse fra Gud. Samtalele-

der: – Hva skjedde med Olav? Gutt: – Han daua, han blei drept. Jente: – Olav ba andre be for fiendene sine!

Samtaleleder: – Hva vet vi om Olav? Barna: – At han døde, – at han drepte folk, – han ble drept, – han ba for sine fiender, – når de gravde han opp, var hår og negler vokst og undrene skjedde med flere som var til stede. Samtaleleder: – Men var han en kristen? Barna: – Ja!! Jente: – Gud hadde bedt Olav be for sine fiender. Samtaleleder: – Ba Olav om tilgivelse? Barna: – Ja... Samtaleleder: – Er det da greit å drepe dem? Barna: – Åh, NEI!!!

LITTERATURLISTE

Her følger en liste over bøker på norsk om den filosofiske samtalen:

Brenifier, Oscar: *Bare spør! Metoder for samtale i klasserommet*, Cappelen Akademisk Forlag 2004

Brøntveit, Erik; Duesund, Knut: *Filosofi, livssyn og etikk*, Fagbokforlaget, Bergen 2004 (2. utgave)

Børresen, B., Malmhøster, B.: *Filosofere i barnehagen*, Fagbokforlaget, Bergen 2008

Børresen, B., Malmhøster, B.: *Tenke sammen – Å arbeide med filosofi*, Aschehoug, Oslo 2006

Børresen, B., Malmhøster, B.: *La barna filosofere – den filosofiske samtalen i skolen*, Høy-skoleforlaget 2003

Duesund, Knut: *Etikk og filosofi i skolen*, Fagbokforlaget, Bergen 2005

Fastvold, Morten: *Kritisk tenkning – Sokratiske samtaleledelse i skolen*, Gyldendal Akademisk, Oslo 2009

Helskog, G. H., Ribe, A.: *Dialogos – Filosofi for ungdomstrinnet*, elevbøker og lærerveiledninger 8-10, Forlaget Fag og kultur 2007-2008

Jespersen, P.: *Børn og filosofi – en let indføring*, OP-forlag, Gesten 1993

Olsholt, Ø., Lahaise, M., Schjelderup, A.: *Filosofiske samtaler i barnehagen – Å ta barns tenkning på alvor*, Kommuneforlaget, Oslo 2008

Schjelderup, A., Olsholt, Ø., Børresen, B.: *Filosofi i skolen*, Tano Aschehoug, Oslo 1999

Listen er hentet fra Barne- og ungdomsfilosofenes litteraturside. For flere boktips, gå til:

<http://www.buf.no/litteratur>

På denne siden vil du også finne lenker til bokanmeldelser av noen av bøkene.

Se også Barne- og ungdomsfilosofenes artikkelside:

<http://www.buf.no/artikler>

Kompendium – Filosofiske samtaler i trosopplæringen

Her finnes en mengde artikler (på norsk og engelsk) som tar for seg den filosofiske samtalen fra forskjellige ståsteder og synsvinkler.

- i Læreplan i Historie og filosofi – programfag, fastsatt som forskrift av Utdanningsdirektoratet 22. mars 2006 etter delegasjon i brev 26. september 2005 fra Utdannings- og forskningsdepartementet, gjeldende fra 1. august 2006, s. 3. Kursiveringen er vår.
- ii Mark 10,25.
- iii Ludvig Holberg, «Forberedelse» til essaysamlingen *Moralske Tanker*.
- iv I boken *The Closing of the American Mind*.
- v Andre Mosebok 17,1-6.
- vi Joh 5,1-15.